SPRÅKLIG SAMLING

NR. 3
AUG.—
SEPT.

1961
2. ÅRGANG

★ UTGITT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING ★

På godvilje-tur for Språklig Samling

«JEG MØTTE GODVILJEN FOR SAMLINGSTANKEN I SPRÅKSPØRSMÅLET ALLE STEDER», SIER FORMANNEN, LEKTOR HOFSETH, ETTER EI VELGJORT SOMMERFERD

Han forteller sjøl på sin lune måte:

«Jeg tok min nystemte —».

Nei, denne gangen var det vår nyoverhalte moped «Bukken Bruse» vi tok og la ut på en godvilje-tur — får vi vel kalle det — for Landslaget for Språklig Samling over mesteparten av Sør-Norge.

«Bukken» er billig i drift, han eter nesten ingenting, han tar seg fram over alt, og det koster ikke så mye å frakte ham med båt eller bane et stykke, om en skulle få lyst til det.

Turen gikk i sommersol fra Arendal og ned over Sørlandskysten, i blest over Jæren til Stavanger, i regn og skodde over Haugesund, igjennom Sunnhordland og Hardanger til Bergen. Der kjøpte vi sydvest og sjøstøvler.

Ferda gikk videre gjennom Nordfjord, der «Bukken» glei i turens eneste hestelort. Vi var en snartur innom Volda. I Ålesund øste det slik at vi flykta ombord i hurtigruta og levde tørt og godt og sivilisert like til Trondheim. Vennene våre i Valsøyfjord, på Sunndalsøra og på Smøla blei altså svikta denne gangen. Vi ber om unnskyldning for det. Tida strakk heller ikke til for videre tur nordover, dessverre.

Fra Trondheim bar det Kongevegen over Dovre, men vegen var svært lite kongelig med sørpe og huller og elendighet. Men vi beholdt livet og fikk varma opp sjela nedover den lune Gudbrandsdalen.

Otta, Lillehammer, Oslo, Skien, Arendal, ringen slutta og turen gjort, våt og kald som bare det, så vi mistenker sjølveste Snemannen i værvarslinga for å ha lagt været spesielt til rette for samnorsk-tur.

Hva fikk vi så utretta?

Trass i ferietid traff vi en del av folka våre heime, formenn i lokallag, styremedlemmer, medlemmer og interesserte. Men sommeren høver ikke særlig bra til å skipe lokallag og verve medlemmer.

Likevel trur vi at vi fikk lagt tilhøva til rette for lag til høsten flere steder. Og gildt var det å få snakke med folk. Laga arbeider stort sett godt. Vi fikk et klart inntrykk av at alt står eller faller med dem som går i brodden. Medlemstallet er gjerne proporsjonalt med innsatsen.

Atskillige avisredaksjoner var vi innom, og det blei en del intervjuer.

Og godvilje for samlingstanken i språkspørsmålet?

Joda, den er der, den møtte jeg alle steder!

Og årsaken er ikke vanskelig å få øye på.

Talemålet på landsbygda

er for det meste vokst **fra** det konservative nynorsk. Dette gjelder ikke bare for Sørlandet, Østlandet og Trøndelag, men også for Vestlandet. Og bokmålet trenger ut over bygdene og svekker dialektene. Bykulturen inntar landsbygda gjennom industribygging og samferdselsmidler. Men samtidig kommer bygda til byen med sin kultur gjennom folkeflytting og nyinndeling i storkommuner.

Det er derfor større grunn til å vente ei språkutjamning enn en tilbakegang til språkformene i Aftenposten og Morgenbladet eller nynorsken i Bergens Tidende og Dagen. Disse formene kan nemlig ikke bli et laglig uttrykksmiddel for folk flest på landsbygda, i industrisentrene og i byene.

(Over til side 4).

Mange viktige saker på landsstyremøtet den 4. juni 1961

Den 4. juni var landsstyret samla til møte i Oslo. Formannen kunne melde om oppmuntrende framgang i flere lokallag og om stigende interesse for samlingstanken i språkspørsmålet på mange kanter av landet.

Blant de mange sakene som blei drøfta på møtet, var målbruken i kringkasting og fjernsyn, arbeidsopplegget for resten av året, sidemålsinnstillinga, arbeidet i samlenormalnemnda, læreboksituasjonen og landsmøtet i 1961.

Landsmøtet til Otta.

Språklig Samling -- Otta hadde tidligere tilbudt seg å ta i mot landsmøtet, og landsstyret har med takk tatt i mot innbydinga. Møtet vil bli holdt i dagene **25. og 26. november.** Til landsmøtet vil det etter planen bli lagt fram ei ny «innstilling» om sidemålsstilen, spørsmålet om endring av språket i klassiske verk vil komme opp, videre vil det trulig bli lagt fram en del prinsippspørsmål for arbeidet med samlenormalen. Landsstyret vil foreslå at lovene endres slik at landslaget får 3/5 av medlemskontingenten mot nå 2/5.

Aksjonsuke 1961.

Landsstyret vedtok å skipe til ei aksjonsuke — så vidt mulig over heile landet — i tida 15.—22. oktober. Lokallaga vil få tildelt spesielle oppgaver. Den nye brosjyren vil gå ut som et ledd i denne aksjonen.

Nye medlemmer hausten 1961.

Landsstyret vedtok å stille lokallaga fritt i spørsmålet om hvor vidt medlemskontingent fra nye medlemmer i haust blir å rekne som kontingent for 1962, men vil gjerne understreke at en finner det rimelig om ei slik ordning blir gjort gjeldende.

«God norsk i skrift og tale»

Vi treng alle til språkleg kunnskap om vårt eige mål. Den dag kjem aldri at vi kan rekne oss som fullgode i norsk, enten det nå gjeld nynorsk eller bokmål. Dessverre er det ikkje så lett å finne gode hjelpe- og lærebøker i norsk for oss som er ferdige med vanlig skolegang. Heldigvis har Norsk Rikskringkasting komme oss til god hjelp med eit tiltak som er verdt mange rosande ord. I 1954/55 gikk det ein foredragsserie i NRK med tittelen «God norsk i skrift og tale.» Rektor Marius Sandvei tok for seg bokmålet, mens det var Alf Hellevik og Ingvald Torvik som sto for den nynorske delen. Foredraga er komne i bokform, og er til framifrå hjelp for alle som vil lære seg god norsk målføring. Dei gir språklig utsyn som er vanskelig å få i ei handvending, om ein ikkje hadde slike hjelperåder. Mange av medlemene i Språklig Samling er unge folk, som ikkje fikk høre foredragsserien for 7 år sidan. Vi vil derfor oppmode NRK om å ta opp emnet enda ein gong, slik som sist, eller på ein ny måte.

Itte no' knussel

Norsk Lytterforening sende i vår eit brev til Stortingets presidentskap og til samtlige stortingsrepresentantar med krav om ein riksmålsmann som kringkastingssjef, «skikkelig sprog i TV», større honorar for kvalifiserte medarbeidarar i kringkastinga og løyve for eit privat kringkastingsselskap, finansiert ved reklame, å drive sending ved sida av Norsk Rikskringkasting.

Norsk Lytterforening har elles fått eit tillegg til namnet sitt: Norsk Lytterforening for Radio og Televisjon, er det nye namnet. Det karakteristiske er at eit så n o r s k ord som **fjernsyn,** ikkje høver for ein så konservativ samskipnad.

Landslaget for Språklig Samling arbeider aktivt for ett skriftspråk i landet. Vi vil at talemålet både i bygd og by skal bli lagt til grunn for ei gjensidig tilnærming mellom bokmål og nynorsk. Dette er etter vår meining den eneste måten språkstriden kan bli løyst på. Vi appellerer til g o d v i l j e n hos alle, til framsyn og aktiv språkdyrking. Vi vil ikke ha strid, men samarbeid for å nå fram til målet: Ett skriftspråk i Norge.

Kontingent for direkte medlemsskap kr. 5 — (Kr. 2,50 for den som ikke har eiga inntekt).
Avisa sendes medlemmene fritt.

MEDLEMSSKAP
I SPRÅKLIG SAMLING
EI ÆRESSAK!

Postboks 636, Oslo, Postgiro 16378.
Landslaget for Språklig Samling,

Sidemålets plass i skolen

Som kjent satte Landslaget for Språklig Samling ned ei sidemålsnemnd i 1960. Nemnda hadde innstillinga si ferdig til landsmøtet i fjor.

Framlegget frå nemnda gikk i hovudsaka ut på å **styrke** sidemålsopplæringa i den linedelte ungdomsskolen, realskolen og gymnaset gjennom eit meir variert undervisningsopp-opplegg. Når det galdt gymnaset, meinte nemnda at det ville vere ei betring å intensivere den skriftlege undervisninga i sidemålet, og heller flytte fram eksamen eitt år. «Såleis ville eksamen bli lagd til utgangen av 3. klasse på landsgymnas og 4. klasse i bygymnas. Sidemålet vil ta noe større plass desse første åra, men hovudvekta av den munnlege undervisninga på begge mål ville bli lagt til siste skoleåret.»

Emnet blei grundig drøfta på siste landsmøte som gjorde vedtak om å utsette saka. Spørsmålet vil med andre ord komme opp på neste landsmøte. I mellomtida har nye lokallag fått som oppgave å sjå nærmare på saka. Synspunkta vil bli gjort kjente her i avisa. Denne gongen gir vi ordet til Språklig Samling ved Gudbrandsdalen off. landsgymnas:

To jamstelte stilar i norsk til examen artium

«Språklig Samling ved Gudbrandsdal off. landsgymnas går i mot framlegget frå Sidemålsnemnda om at ein skal ta examen artium i norsk sidemålsstil i neste øvste gymnasklasse. Vi finn at dette strir mot prinsippet om språklig jamstelling, og vil komme med dette framlegget:

1. Landslaget for Språklig Samling går primært inn for to jamstelte stilar i norsk til examen artium.
2. Sekundært må Landslaget for Språklig Samling gå inn for at den nåværande skipnaden med to stilar ved avsluttande prøve kjem til å stå ved lag.»

Om mennesket

Den franske diktaren Alfred de **Musset** var ein interessant herremann, på så mange vis. I skolekringkastinga for høgre skolar hørte vi for ikkje så lenge sidan «Les caprices de Marianne», med utdrag frå hans kjende skodespel.

Vi treng ikkje tvile på at Musset var fanga av kjærleiken, både i hans eige liv og som tema for hans diktverk. La oss for moro skuld kikke litt i «On ne badine pas avec l'amour», utgitt i 1834. Som Musset sjølv seier i boktittelen, så skal ein ikkje skjemte med kjærleiken, og samstundes karakteriserer han oss menneske og verda ikring oss på ein måte som vi kan ha godt av å hugse lenge. Omsettinga er henta frå ei dansk bok, prenta 1902: «Alle Mænd er løgnaktige, ustadige, falske, hyklerske de er forfængelige og feige, foraktelige og sanselige. Og alle kvinner er forslagne, troløse, forfængelige, nyfigne, fordærvede. Verden er intet andet enn en bundløs Kloak, der uformelige Uhyrer kravler om og snor og vrider sig på Bjerge av Dynd. Men i den Verden er det et eneste som er høit ophøiet og hælligt — når to av dens så ufullkomne og så grufulle Væsener blir som ett.»

La oss følgje dette vesle tankefloget over til Tor **Jonsson** og det han har å seie om oss i diktet «Mennesket»:

«Mennesket er meire
enn herføraren og helten,
meire enn statsmenn
og store talarar.

Mennesket er han
som vaknar hos ei kvinne
og går ut og møter morgonen
med så rik ei sjel
av livet fylgjer hans fotefar».

Alfred de Musset og Tor Jonsson, to diktarnamn uten noen bestemt grunn plasert ved sida av kvarandre. Du får noe tilbake om du tar bryet med å lese Musset. Tor Jonsson kan kanskje gi deg noe enda meir verdfullt. Begge skriv dei om mennesket.

Ossian.

Norsk gymnasiastsamband har sendt ei oppmoding til oss om å stille foredragsfolk til gymnasiastlaga rundt omkring i landet. I dette høvet kjem vi til å vende oss til einskile lokallag og be dei finne fram til folk som kan og vil ta på seg slike særoppdrag for Språklig Samling. Vi er glade fordi vi veit at vi har mange slike folk rundt om i landet.

Honnør til Per Seglen

Hvert år sia 1947 har tenåringer fra mange land møtt hverandre til et internasjonalt forum i USA. Norges representant var i år den 18 år gamle Per Seglen som er elev ved Oslo Katedralskole. (Per Seglen var varamann til landsstyret for Språklig Samling i 1960, og er en av de mest aktive unge medlemmene våre).

Per Seglen var blant 37 andre utsendinger fra ymse land med på å skape en atmosfære av toleranse og brorskap på en slik måte at det skapte den største vørnad.

Delegatene besøkte Det hvite hus, og Per Seglen fikk ønske president Kennedy velkommen til Norge. Presidenten svarte at han ikke hadde vært der, men gjerne ville komme en dag.

Etter 3 månedes opphold i USA kom deltakerne sammen til et gigantisk avsluttende møte på Waldorf Astoria i New York. Her talte Per Seglen om det norske fredskorpset som er i emning, og i lag med den islandske og danske utsendingen framførte han visa: «Det var en gammel bondemann».

Noe av det som imponerte Dagbladets korrespondent mest, var at Per Seglen nytta høvet til å gi sin landsmann en leksjon språkpolitikk mellom kulissene på Waldorf Astoria. «Det gjør godt å få luftet seg litt. Amerikanerne er ikke så godt inne i norske a-endelser og andre redselsfulle saker og ting», skreiv Halfdan Harnell, og attom disse orda kan vi se glimtet i øyet, det som er skapt av lun respekt, og som i dette høvet blei skrevet som en honnør til en ung mann som representerte Norge på en så framifrå måte.

„Fri sprogutvikling" - ein diger bløff

Dette har vi saksa frå ein brosjyre som Studentmållaget i Oslo gav ut siste vinter:

I språkdebatten blir det frå tid til anna skrike opp om at språkspørsmålet må ut av politikken. Kven er det som ytrar seg så høgt? Jau, ingen andre enn dei som bygger språksynet sitt inn i eit fast tømra samfunnssyn. Vi finn att dei same tankane, argumenta er like, dei same uttrykk og fraser blir brukte. Nynorsk språk blir diskriminert av visse kretsar som i dag hevdar «fritt næringsliv» og «fri sprogutvikling.» Propagandaen frå foreldreaksjonen verkar til å så mistru til vår høgste folkevalde institusjon: Stortinget.

Ikkje sjeldan hører vi at folk skrik opp om «vold mot sproget.» Særleg synes det vere ille når stivbeinte, gammaldagse former er i ferd med å døy stille vekk ved at ungdommen sluttar å bruke dei. Da krossar visse folk seg og nyttar slagord og tomme klisjear om «fri sprogutvikling» og krev at dei gamle formene skal bli gjort til eineformer. Dette gjer folk som får skrive sitt private språk så mykje dei vil, i all forretningskorrespondanse, i alt privat brevskifte. Det einaste unntaket er i offentleg teneste og i skoleopplæringa, der vi må ha normer, gitt av folkevalde, ansvarlege institusjoner, av di normene skal gjelde for heile folket.

I det frie næringslivet må arbeidstakaren ofte nytte eitt skriftspråk, og nett det som sjefen krev. Korrespondansen skal førast på gammaldags bokmål. Ein privat næringsdrivande må sjølsagt ha lov til dette, men kom da ikkje og snakk om språktvang når styresmaktene freistar leve opp til eit jamstellings-vedtak, ferda ut av Stortinget i fullt samsvar med dei beste demokratiske tradisjonar.

Foreldreaksjonen og dei kretsane som hevdar «fri sprogutvikling», held fram som eit hovudargument at ein ikkje kan eller har rett til å forandre språket i romanar, dikt essays o. l. av di «sprog er åndsverdier.» Det blir gjort eit stort nummer av språkendringar t. d. i lesebøker.

Vi har mange døme på at folk frå dei same kretsane som hevdar dette, set om t. d. artiklar og noveller frå nynorsk til bokmål, ofte til eit dårleg, gammaldags bokmål, utan å spørje opphavsmannen. Like fullt heiter det at «sprog er åndsverdier.» Vi synes dette er skamlaust dobbelspel.

— av sine egne

«Jeg mener fremdeles selv, at sprogsaken her i landet ikke mere kan gjøres til gjenstand for en politisk betraktning eller en flertallsavgjørelse, enn man kan gjøre besvarelsen av en matematikkoppgave til objekt for en avstemning. Og allikevel har jeg meget lett for å forstå påstanden at riksmålssaken faktisk er et uttrykk for kulturell konservatisme og sosial likegladhet. Det faller så lett, at jeg kan stille spørsmålet i fullt alvor: **Er** riksmålssaken i dag overgått til å bli et høyrepolitisk anliggende? Skulle jeg virkelig i så høy grad ha gått og vandret i min egen verden at jeg ikke har oppdaget at riksmålet for mine sproglige meningsfeller er noe helt annet enn det er for meg? Nemlig ikke et kulturelt, men et politisk konservativt anliggende. På hvilke **premisser** er riksmålsfolket riksmålsfolk?

Å stille spørsmålet er som å våkne opp av en drømmeløs tornerosesøvn.»

Jens Bjørneboe

i Dagbladet 5. aug. 1961.

SPRÅKPOLITIKK FRA DEN KANTEN

«Sprogsak er ingen partisak», har i det siste vært en av parolene i «Frisprog», men redaktøren unnlater ikke å gjøre merksam på hvilket parti som går inn for det de kaller «fri sprogutvikling.» (Dette må — etter alt å dømme — leses: **Tvungen språkstagnasjon).** Vi trur leserne våre er vel kjent med den arroganse som legges for dagen i dette organet når det gjelder folk som har et anna syn på språkspørsmålet og som bygger på den språkpolitikk som det store flertall i Stortinget går inn for.

Følgende sitat sier heller ikke så lite i så måte:

«Man er ikke henrykt for å få stortingsmenn som selv har tilegnet seg et godt tale- og skriftsprog, men som vil at neste generasjon skal nøye seg med det lavmål som blir resultatet av sprogtvangen. Derfor ber våkne medlemmer av alle partier både Norsk Språknemnd og Språklig Samling ryke og reise.»

Et aktuelt prinsipp-spørsmål

Fra Arbeiderbladets «2 minutter spørsmål og svar» klipper vi følgende:

Forleden hørte jeg i Kringkastinga en meterolog som i sine meldinger gang på gang brøt med reglene for rett språkbruk, slik de er fastsatt av Stortinget for tjenestemennene i Kringkastinga. Nå er mitt spørsmål: Må ikke de faste værvarslingsleserne også rette seg etter disse reglene, eller står disse uavhengig av direktivene?

O. M.

Svar: De retningslinjer for språkbruk i NRK som er vedtatt av Stortinget, gjelder også meldingstjenesten fra Meterologisk Institutt. Dersom en tjenestemann bryter med disse reglene, har han satt seg ut over gjeldende instruks.

SPRÅKLIG SAMLING
Utgitt av Landslaget for Språklig Samling
REDAKTØRER:
Leif Egerdal og Svein Hofseth
ANSVARLIG REDAKTØR
Svein Hofseth
Redaksjon og ekspedisjon: postboks 636, Oslo.
Postgirokonto nr. 163 78 - Utgitt i Oslo.
— Abonnement pr. år: kr. 5. —
TRYKT HOS S. BERN. HEGLAND, FLEKKEFJORD.

Forandrar språket seg?

«Språket er ein organisme», heiter det. Den tyskengelske filologen og religionsgranskaren Max Müller gjorde mye for å popularisere denne teorien i slutten av førre hundreåret. Vi kjenner slagordet frå dagens propaganda om «fri sprogutvikling», og tanken har ennå eit solid fotfeste hos mange språklig konservative nordmenn. Men dersom dei prøvde å følgje tanken heilt til endes, ville dei kanskje skjøne at språket ikkje er ein levande organisme som forandrar seg av seg sjøl. Språket er først og fremst eit kommunikasjonsmiddel, eit middel til samkvem mellom menneske.

Rett nok seier vi ofte at språket forandrar seg, eller at det utviklar seg, men skal vi ordleggje oss heilt rett, bør vi seie at menneske **utviklar språket.** Når det skjer noe med språket, er det alltid menneske som gjer noe med det, og ikkje mystiske «iboende tendenser» som påverkar det. Kva så med den gamle teorien? I våre dagar fins det neppe ein einaste språkgranskar som hevdar den gamle læra, men likevel møter vi det forelda slagordet svært ofte. Da kan det være nyttig å vise til ei utsegn frå den danske professoren Andreas Klingenberg:

> «Vi må ut over den del av debatten, der bliver hængende i den naivt romantiske naturteori. Forestillingen om sproget som en levende organisme kan lægges hen i videnskabshistoriens dertil indrettede pulterkammer.»

Klarare kan det vel ikkje seiast?

Meldinger fra lokallaga

Språklig Samling — Oslo.

Det nye styret har gjort et framifrå arbeid. Laget har hatt god framgang det siste halvåret, og det er grunn til å streke under at når det rette initiativ er til stede, kan det utføres effektiv medlemsverving også uten «brask og bram».

I forrige nummer av avisa var navnet til ett av styremedlemmene falt ut. Vi gjengir derfor sammensetninga av styret i Oslolaget på nytt.

Haldor Heldal (formann)
Gisle Gravem
Ivar Grotnæss
Alfred Kvalheim
Jan Holme

Varamenn:
Helge Rønning
Eirik Larsen

Språklig Samling — Grenland

har i det siste vist stor interesse for lærebokspørsmålet, og arbeidet har vist gode resultater. På årsmøtet fikk valget dette utfall:

Arne Johan Gjermundsen (formann)
Øystein Johansen (nestformann)
Bjørn Smith (sekretær)
Harald Strand (kasserer)
Olav Langeland (studie leder)
Karsten Hansen (styremedlem).

Språklig Samling — Stavanger.

I Stavanger og distriktet er det stor interesse for Språklig Samling. Styret i Stavangerlaget har nå følgende sammensetning:

Leif Olsen (formann)
G. Natvig Pedersen
Ivar Holm
Margit Bredesen
Knut Rommetveit
Torleiv Gaute Hognestad

Språklig Samling — Sunndal.

Styret melder om stor interesse for språklig samling blant medlemmer og andre. Laget har hatt i arbeid ei nemnd som har gitt en uttalelse om «Innstillinga fra sidemålsnemnda av 10. mars 1960.» Spørsmålet kommer som kjent opp igjen på første landsmøte.

Styret i Språklig Samling — Sunndal har nå disse medlemmer:

Lars Sødal (formann)
Ivar Bakken (nestformann)
Harald Romundseth (sekretær)
Jostein Dale (kasserer)
Einar Sæther (styremedlem)

To nye stafettlag

I vår satte arbeidsutvalget i gang to nye stafetter, og nå er vi svært spente på om de kommer vel i hamn. Vent ikke med å sende «budstikka» videre. Hvert ledd er like avgjørende for et godt resultat.

I aksjonsuka

trenger Landslaget for Språklig Samling mange villige medarbeidere. Vi retter en **takk** til alle som er villige til å ta et tak. Landslaget trenger også en bedre økonomi for at aksjonen skal bli vellykka. Vi oppfordrer medlemmene våre til å støtte aksjonen med ei pengegave. Gaver til aksjonen sendes over postgiro 163 78.

Nytt lokallag i Asker

Landslaget for Språklig Samling har hatt nokså mange direkte medlemmer fra Asker. Den 8. juni i år blei Språklig Samling — Asker skipa, og det blei satt ned et interimsstyre på 3 medlemmer:

T. Miland (formann)
Sigrid Aarhus (sekretær)
Vidar Asheim (kasserer)

Vi ønsker det nye laget velkommen i rekkene.

Ting Studieplanen fra Landslaget for Språklig Samling. *5 brev kr. 2,-*

Nye målreglar for styringsverket

På Noregs Mållags årsmøte i Vinstra i august gav representantar for dei politiske partia uttrykk for at dei ville vere med å gjennomføre kravet frå målfolket om språkleg rettferd. Statsråd Helge Sivertsen gjorde greie for dei tiltaka som ville komme på tale. Departementet hadde m. a. sett ned eit utval til å kome med framlegg om reglar for målbruk i styringsverket, og eit særskilt kontor i departementet vil m. a. ta seg av spørsmålet om lærebøker. Det vil bli lagt fram for Stortinget framlegg om løyving til å gi ut nynorske lærebøker, og det kjem til å bli sett ned eit lærebokutval med representanter for staten og forlaga til å syte for at det rettferdige kravet om nynorske lærebøker i ulike skoleslag blir tilfredsstilt, opplyste statsråd Sivertsen.

Språklig Samlings KRONIKK nr. 3 – 1961

Dr. philos Helge Ytrehus:

Perspektiv framover for språklig samling

II

En militær, som en kulturell strid bruker slagord, og former om på slagorda under marsjen. Det var i si tid dannet å kalle det dannete talemålet dansk her til lands. Nå er ikke det dannet lenger. Nå skal alt være like norsk. Og gjerne for meg. Det er ikke etiketten, men innholdet som det gjelder å vurdere. Og overalt blir historia skrevet om — ikke bare i Moskva — etter ny tid med nye krav. Men når det gjelder det danske innslaget i riksmålet i Norge, så tar jeg gjerne på meg å representere den siste luftblære som stiger til overflata før mi samtid drukner et historisk faktum for godt. Også riksmål-bokmål er jo en etikettestrid av dimensjoner. Særlig om en kjenner den historiske bakgrunnen for ordet riksmål. Da kan striden faktisk minne en om kampen om V-tegnet under krigen. Riksmål ble jo opprinnelig skapt som navn for samnorsken, for det språket som bymål og landsmål skulle flyte sammen til, slik redaktør Haakon Løken i Nidaros først tenkte og skapte det. Men så kom Bjørnson og stjal ordet for det dannete norske talemål, som også «synger for vuggen hos sønderjyden.» Og vil Riksmålsforbundet så absolutt segle med lånte fjør, så værsågod. For verken riksmål eller bokmål er det vi skal fram til, men enkelt norsk.

På et viktig punkt kan det fremmede opphavet til bokmålet være en livslevende realitet. Det gjelder stilføringa. På bokmål i dag kan det skrives en ekte norsk stil, i rytme og uttrykkssett. Men ei stilføring som ikke tåler norske former som øya og hytta i seg, og mange andre av samme slag, den stilføringa er ikke norsk.

Den voksteren i norsk stil og språk som krigstid og etterkrigstid har brutt ned, vil sikkert vise seg på nytt. For meg henger den ihop med noe som likner ei historisk lov, som Ortega y Gasset har forma slik: «Mot fortida kjemper en ikke bryst mot bryst. Framtida seirer over den ved å ta fortida opp i seg.» Moderne psykologi har vist at lova gjelder på det individual-psykologiske området. Jeg trur den også gjelder på det nasjonalpsykologiske området. I dikting og malerkunst, i musikk og arkitektur, har veksten i norsk kultur vært merkt av det: at norske farge- og toneklanger, emne, stil og motiv har fylt disse kulturgreinene mer og mer etter 1814. Norsk Språkutvikling er bare ei grein som vokser mellom mange andre. På samme tre.

*

Arbeidsmåtene på vegen fram mot språklig samling kan være mange. En viktig faktor er at flest mulige kjenner både nynorsk og bokmål godt. «To think is to relate», sier John Locke, og det samnorske tankeperspektiv må klart komme til syne når en kjenner de to greinene som skal vokse seg sammen. Her spiller nynorskstilen til examen artium en stor rolle. Viktigst likevel blir det norske stilgrunnlaget. Det ligger ferdig i alt norsk talemål og kan arbeide seg fram i begge språkformer slik de er i dag. Gunnar Jahn og Magne Schjødt ser rett når de understreker stilgrunnlaget som sjølve jordsmonnet for norsk mål. Appellen må nå rettes til hver enkelt: Hvor mye vil du virkeliggjøre av den språklige rikdommen som hver nordmann nå kan øse av? Ikke striden om skolekretser, om statistikk skal være den nye framgangsvegen. Hva hjelper det med skolekretser om ikke barna fører det norske språkgrunnlaget fram til yrke og voksen alder? Hva hjelper det å legge vilkåra til rette i kulturarbeidet om ingen vil nytte ut vilkåra?

En møter mange praktiske vansker om en vil skrive radikalt norsk i dag, i aviser, i tidsskrift, hos forlag. Vi må sammen bryte slike hindringer ned. Noen må vise vegen til det naturlige norske. Det kreves forsiktighet i de prinsippielle standpunkt på det forsøksstadiet vi er. Men det kreves en radikalisme hos den enkelte. Og lykkelig er den som har et rikt dialektgrunnlag levende i seg, ei aldri sviktende kjelde runnen av norsk hverdagsliv, naturglede, arbeid og livsrøynsle.

«Den stigende norske tilførsel i vårt språk er en naturmakt,» sa Johan Bojer. Artikkelen vi gjengir her, er henta fra boka «Glimt og gleder»

«Om vår språkutvikling»

«— Jeg husker fra åttiårene, da juryen skulle settes ut i livet, da oppsto det strid om navn og titler. Det vakte hånlatter, da det kom framlegg om lagmann og lagdømme, de kultiverte ville ha rettspresident og jeg tror det var noe med jurisdiksjoner. Når vi idag tar ord som Gulating lagdømme i munnen, så synes vi ikke lenger vi snakker stygt. Det ble samme striden om fylke istedetfor amt, og når vi nå taler om Hordaland fylke, så synes vi jamen det er en lyst å ta det på tunga.

Den siste store målkampen vaktes jo høsten ni og nitti, da Bjørnson holdt sitt berømte foredrag i losjen. At det var en eneste kanonade mot målet er en sak for seg, men de argumentene han tok bifall på hadde mange av oss ikke ventet, iallfall ikke av ham. Også han kjørte opp med kulturen i motsetning til folkemålet. I forbindelse med bonden snakket han om ikke å vaske føttene, og om det så var det vesle huset med hjerte på døra, så har bygda også fått det fra byen, sa han. Dette skulle være gode argumenter for kulturmålet, men hadde han ikke gitt motparten vann på mølla før, så ble det da nå, og i de følgende ukene ble det dannet mållag over hele landet.

Det var den samme B. B. som vi ellers skylder så stor takk for hans oppnorskning av vårt riksmål.

Da min ringe person i disse dagene får høre, at jeg har løpet fra alle mine uttalelser fra før, må jeg få gjøre oppmerksom på følgende:

Det var en tale av professor Sophus Bugge samme høst, som fikk meg til å slutte meg til riksmålsbevegelsen. Her var tonen nemlig en annen. Han hevdet med styrke, at folkemålene «skal risle som de friske, foryngende kilder» inn i vårt bokmål, og det lød jo litt bedre. Da ville jeg være med. Jeg trodde dette var alvor, særlig fordi bifallet var så stormende. Men dessverre — siden så det ut til å være glemt. For meg som trønder hadde den tids landsmål en slik mengde av ord som både virket fremmed og skruete, at der følte jeg meg ikke hjemme.

Og siden, da jeg reiste omkring og holdt noen riksmålsforedrag, hevdet jeg stadig fornorskningen som det store program. Jeg nevnte ord som kvit, stein og bein, som vi snart måtte komme til å skrive, og hverken hos publikum eller hos styret for Riksmålsforbundet fikk jeg motbør i den anledning. Det er tredve år siden, og det er nå da teoriene skal settes ut i livet, at de volder panikk.

Det var så visst ikke av lyst, men etter sterk oppfordring, at jeg gikk inn i rettskrivningsnevnden, jeg visste det alltid er korteste veien til galgen. Men man hevdet, at skrivemåten i mine senere bøker svarte til programmet for neste reform, og at jeg ikke måtte flykte fra min egen skanse.

Dessuten, en vakker dag går det jo opp for én, at den stigende norske tilførsel i vårt språk er en naturmakt, som uimotståelig går sin gang. Den som bare innskrenker seg til å bruke skjellsord og protestere, han oppnår bare en eneste ting: Å bli vogna som kobles av, mens toget ustanselig damper videre.»

Johan Bojer.

Opplysningsfakkelen.

O. Løvsletten, Sunndalsøra gir kr. 10.— og utf.: dr. Odd Midttun, Sunndalsøra, lektor, fru Jonnie Midttun, Arendal og rektor Håkon Almestad, Sjøholt.

Følgende gir kr. 10.—: Alf Frydenberg, Hamar, Alb. Raaen, Oslo, Helge Albrecht-Larsen, Notodden, rektor Grønlie, Mo i Rana, Lidveig Hovdhaugen, Venabygd, Einar Hovdhaugen, Venabygd, Halldor Heldal, Oslo, Einar Hildrum, Bekkelagshøgda. Inger og Pål Bakken, Flekkefjord, Ruth Furuholt, Lillestrøm.

Følgende gir kr. 5.—: Rektor Olav Løkse, Finnfjordbotn, skolestyrar Hans Eidnes, Harstad, H. Holsvik, Dale i Bruvik, Oddmund Berg, Åmotsdal, Per Ekker, Strand, Namdal.

Hans Torheim, Åmotsdal gir kr. 3.—.

Norsk språknemnd samler inn nytt ordtilfang

Norsk språknemnd har i det siste intensivert arbeidet med å få en oversikt over språktilhøva her i landet når det gjelder nye ord som er kommet og kommer i bruk. Det gjelder ikke minst påverknaden fra engelsk — amerikansk språk, og hvor vidt vi har makta å omforme nye ord og gi dem en norsk språkdrakt. Som eksempel på en slik omforming nevner språknemnda **shoppingcenter** — kjøpesenter eller butikksentrum, **teenager** — tenåring. Norsk språknemnd oppfordrer filologer og andre språkinteresserte til å melde seg til tjeneste i dette innsamlingsarbeidet mot ei rimelig godtgjøring. Det er også spørsmål etter gamle lånord som får en fornorsket skrivemåte og andre språklige fenomener som kan være av interesse for språknemnda å få materiale om, enten det gjelder ordtilfang, rettskriving, formverk eller syntaks.

Språknemndene i de andre nordiske land har tilsvarende undersøkinger i gang.

På godvilje-tur

(Forts. fra side 1).

Ett av inntrykka fra turen var nettopp at den liberale og radikale del av pressa holder på å leite seg fram til et mellomspråk. Ingenting kunne være mer i pakt med språkutviklinga her til lands, og oppmuntrende var det å merke at en stor del av det skrivende folk land og strand rundt har en klar forståelse av dette forholdet.

Å jo, vi er nok på rett veg. Naturlig dagligtale vil få større og større plass i de to skriftspråka.

Har Jens Bjørneboe rett ?

Det mest interessante inntrykket fra turen fikk vi forresten etter at vi kom heim. — Et utklippsbyrå sendte oss 8 sure kommentarer til ferda, og alle sammen har stått å lese i høyreaviser. Jeg kan vise til velvillige intervju i 5 arbeider- og venstreblad, edder og galde i 8 høyreblad. Hva var det Jens Bjørneboe påsto her om dagen?

«Riksmålssaken — et høyreanliggende.»

Han skulle vel ikke ha rett?

Men nå er ferien definitivt over, og glade reisedager og trasige reisedager er bare minner fra en heller våt sommer.

Vel møtt igjen til arbeid for laget vårt, hver på sin plass, og hver etter evne.

Kåre Holt:

Opprørere ved havet

Bjørn Rongen:

Store Ma

Tiden Norsk Forlag

Begge forfatterne skildrer arbeidsliv og arbeidskamper i den store politiske og sosiale brytningstida i de første mellomkrigsåra, ei tid som nå snart er blitt «historisk». Derfor må disse bøkene nettop være noe for de unge i dag som vil sette seg inn i datidas samfunnsforhold. Dermed blir det også lettere, tvers over de politiske slagord, å forstå de idéene og kreftene som har bestemt samfunnutviklinga den siste generasjonen.

Holt og Rongen kjenner begge det miljøet de skildrer så godt. De har evna til å sette seg inn i tenkemåten og synspunkta til de to partene som er så fiendtlig innstilte overfor hverandre, og de fører disse ulike synspunkta inn i en større sammenheng. I mellomkrigsåra var forholdet mellom de partene det her gjelder, arbeidere — arbeidsgivere, mest prega av mistillit og kamp på kniven. Det er rart å tenke på at i dag er det nettopp i et **godt** forhold mellom disse to kreftene vi finner nøkkelen til løsninga av viktige spørsmål i arbeidslivet. Vi kan vel trygt si at dette er blitt en del av det norske politiske system, og at det har satt sitt preg på den enkeltes samfunnssyn. Særlig hos Holt finner vi stikkordet til en slags historisk lov vi kan sette opp når vi sammenfatter samfunnsutviklinga i dette hundreåret: at et demokratisk samfunnssystem må tillate — og tåle — at forskjellige grupper får kjempe fram sine rettmessige krav og rettigheter før de kan bli «ansvarsbevisste samfunnsborgere», etter det innholdet vi gjerne vil legge i dette begrepet i dag.

I skildringa av de ulike menneskетypene og av forholdet mellom menneskene i arbeidsprosessen gir begge forfatterne ny inspirasjon til en tanke som er blitt altfor lite ensa på veien mot et bedre samfunn. Særlig Rongen har et vidt og verdifullt perspektiv her. Denne tanken innebærer utvida respekt for ulike yrkesgruppers likeverd og større forståelse for mennesker i andre situasjoner enn en sjøl. Den peker mot ei frigjøring av omgangstone og samkvem som igjen betyr at mange kan fri seg fra et snevert, standmessig og snobbete syn på sine medmennesker. Å føre denne utviklinga videre er ei av de viktigste oppgavene i dag.

Språket i bøkene til Holt og Rongen setter ekstra spiss på handlingen fordi det er nyansert, friskt og saftig. Kanskje for saftig for kulturvoktere a la «Morgenbladet», men språket må sjølsagt også være det, fordi forfatterne skildrer mennesker slik de er i ulike situasjoner. Det lover godt at den yngre diktergarden tar i bruk det rike norske språket — i videste mening — som verktøy for tanken. Også her vinner et nytt syn fram.

Harald Løvaas.

Språkleg jamstelling i radio og fjernsyn

Noregs Lærarmållag sendte i juni i år dette brevet til styret for Norsk Rikskringkasting:

Noregs Lærarmållag ser med glede på at fjernsynet vert bygd ut ved sida av lydradioen. Det opnar nye vegar for norsk kultur-reising utover landet.

I den samanheng har laget merka seg at nynorsk i fjernsynet — slik som i lydradioen — ikkje har fått den plassen som det nynorske riksmålet har rett på etter norsk lov om språkleg jamstelling.

Etter statistikken til Kringkastingsringen for driftsåret 1./7.-58 til 30:/6.-59 var det 0,56 prosent nynorsk i fjernsyn. I høve til nynorsk var det 150 gonger meir bokmål, 15 gonger meir dansk og 8 gonger meir svensk.

I lydradioen var det i same tidsromet 15,9 prosent nynorsk i verbalsendingane.

Sidan denne statistikken vart oppteken har det vorte retta noke på mishøvet, men betringa er alt for liten.

Noregs Lærarmållag vil med dette be Norsk Rikskringkasting syta for at verbalsendingane i fjernsyn og lydradio kjem i samsvar med lova om jamstelling mellom nynorsk og bokmål.

I det høvet må det førast betre kontroll med programredaktørane og medarbeidarane deira og med valet av nye rekruttar til kringkastingsarbeidet.

I von om at styret har vake syn kor viktig det er med språkleg jamstelling for ei demokratisk kulturreising i Noreg, vil Noregs Lærarmållag ynskja Norsk Rikskringkasting lukke til i arbeidet med å gje nynorsk og bokmål den plassen i fjernsyn og lydradio, som dei to riksmåla etter lova har rett på.

For Noregs Lærarmållag
Hans O. Brandal.